

ЖИТТЯ І ПРАВО

ВІСНИК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ — ВИХОДИТЬ РАЗ НА ТРИ МІСЯЦІ.

ВИДАЮТЬ ТОВАРИСТВА: „СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ“ У ЛЬВОВІ І Т-ВО УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИХ ПРАВНИКІВ У ЛЬВОВІ.

Редагує Колегія: д-р Кость Левицький, Модест Каратницький, Антін Рак, д-р Роман Перфешський і д-р Олександр Надрага. — Начальний і відповідальний редактор: д-р Кость Левицький.

Адреса Редакції і Адміністрації: „Життя і Право“, Львів, Ринок ч. 43, I. поверх. Телефон ч. 5—33.

Передплата: чвертьрічно 3 зол., піврічно 6 зол., цілорічно 12 зол.

Др. КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ.

До проблему національних меншин.

Вступом до мирових договорів являється установа Союзу Націй, проголошена побідними державами, та новим міжнародним правом, котрим має займатися Союз Націй — це охорона меншин.

На вступі до Версальського мирового договору з 28. червня 1919. р. сказано: Для співпраці між націями і запоручення міжнародного мира та міжнародної безпечности є важне:

1. приймати вказані зобовязання а не йти на війну;
2. удержувати у всій прилюдности міжнародні відносини, основані на справедливости і чести;
3. респектувати і придержуватись приписів права міжнародного, що мають бути руководом до дійсного поведення правлїнь;
4. допустити до цього, щоби правда панувала на світі;
5. зобовязання міжнародних договорів у взаємних відношеннях націй — строго виконувати...

Отсе значить одним словом, деклямація на тему: Етика у міжнародних справах.

Та щоб дійти до цих тез етичних приступили побідні держави негайно до засновання Союзу Націй в р. 1919. і першим питанням, яке піддано компетенції Союзу Націй це справа національних меншин.

Але вже спершу було замітне, що побідники проголошуючи такі високо етичні тези міжнародного права, приймали були до Союзу Націй: Німеччини, Австрії, Угорщини, Болгарії, Туреччини, Росії, України і Фінляндії. Що опісля сталося, вже знаємо, але всеж таки Америка, зєдинені держави — остали на боці як spectator.

ПУНКТИ ВІЛЬЗОНА.

Зпоміж 14. пунктів конгресової промови президента Вільзона, виголошеної в дні 18. січня 1918. р. у Вашингтоні треба нам згадати отсі:

Х. Пункт:

„Народам Австро-Угорщини, котрих місце між націями бажаємо охоронити і забезпечити, має бути признана найсвобідніша спрмога автономного розвою“.

XIII. Пункт:

„Має повстати незалежна польська держава, що обніматиме краї, замешкалі без сумніву польським населенням; держава, котрій маєтсья отворити вільний і безпечний доступ до моря та котрої політична і економічна незалежність як також територіяльна ненарушимість мусять бути загарантовані міжнародним договором.“

XIV. Пункт:

„Мусить утворитися загальний Союз націй з особливими договорами для взаїмних гарантій за політичну незалежність і територіяльну ненарушимість малих, як також великих держав.“

Цей останний пункт відкриває дійсний намір першого ініціатора Союзу націй: створити міжнародну установу для самооборони великих і малих націй.

I. Загальні постанови міжнародного права про охорону меншин.

Мировий договір версальський з 28. червня 1919. р., підписаний побідними державами (пяти великими державами) з Німеччиною поклав перші приписи міжнародного права відносно охорони меншин: расових (етнічних), язових і релігійних, віддаючи опіку над цими меншинами — Союзови націй (Лідзі народів). Опісля війшли ці приписи до мирових договорів, в Сан Жермен з Австрією, 10. вересня 1919; з Угорщиною в Тріанон, 4. червня 1920; з Туреччиною в Севр, 10. серпня 1920. і інших.

Звідсі вийшли загальні приписи (постанови) міжнародного права про охорону меншин.

Подаю три постанови міжнародного права відносно меншин, на підставі мирового договору з Австрією з 10. вересня 1919. р.

Артикул 66.

Усі належні до держави (горожане) без різниці раси, мови або релігії є рівні супроти закону та користуються однакими громадянськими і політичними правами.

Ніхто з горожан не може бути з причини різниці релігії, віроісповідання або визнання упосліджений у користуванні громадянськими і політичними правами, — як зосібна при доступленні публичних становиск, урядів й достоїнств або виконуванні якого небудь ремесла і промислу.

Ніякому горожанинови не мож накладати обмежень у свободі уживання якоїнебудь мови в приватних або ділових відносинах, в справах релігії, преси або якихнебудь оповіщеннях або публичних зібраннях.

Не нарушуючи впровадженої владою державної мови, належить для цих горожан, що не говорять тою мовою, ввести відповідні облекшення до уживання їх мови перед судом в слові і письмі.

Артикул 67.

Горожане, котрі расою, релігією або мовою належать до меншини, хіснуються правно і фактично таким самим відношенням і такими самими гарантіями, як інші горожане.

Зосібна вони мають таке саме право основувати своїм коштом добродійні, релігійні або соціяльні установи, школи і інші виховуючі заклади; завідувати ними та їх наглядати з управлінням, уживати в них своєї мови до вподоби і свобідно виконувати свою релігію.

Артикул 68.

Відносно прилюдного навчання, має державна влада в містах і повітах, де горожане, що говорять іншою, не державною мовою, виказують значнійшу частину населення, признати відповідні облекшення, щоби запевнити, що у всенародних школах дітем тих горожан буде подаватися навчання в їх матерній мові. Отся постанова не стоїть на перешкоді, щоби державна мова в тих школах була обовязковим предметом.

В містах і повітах, де відносно значнійше число горожан мешкає, що расою, релігією або мовою належать до меншини, буде тим меншинам забезпечена відповідна частина до хіснування

і ужиття з усіх квот, призначених на виховання та на релігійні або добродійні цілі, з публичних засобів в державних, громадських або інших бюджетах,

Артикул 69.

приписує, що отсі постанови відносно меншин є зобов'язаннями міжнародного інтересу і стоять під гарантією Союзнацій.

II. ОКРЕМІШНІ ПОСТАНОВИ ВІДНОСНО ДЕЯКИХ МЕНШИН*).

1) Права Жидів в Польщі, на Литві і в Греції.

В цих трьох державах впроваджено спеціальні приписи що до прав Жидів. В Польщі і на Литві мають повстати **комітети шкільні місцеві**, визначені через суспільність жидівську, котрі мають признаний розділ відносної часті **фондів** публичних, призначених на школи жидівські (для Жидів — горожан польських), як також організацію і завідування тих шкіл. Понадце, в Польщі і на Литві не мається примушувати Жидів до виконання якихнебудь чинностей, що нарушували би **свято сабату**, та не мається витягати супроти них некорисних наслідків, як відкажуться ставати в суді або виконувати чинности правні в день сабату, з застереженням, що це не звільнює їх від обовязків, наложених на усіх горожан з огляду на конечність служби військової, національної оборони або удержання порядку публичного. Ті приписи про святкування сабату є також в договорі **грецьким**, але обовязують тільки в містах і округах, де мешкає значна часть Жидів.

2) Права Шеклерів і Сасів в Семигороді.

В договорі **румунським** постановлено, що громадянству шеклерському і саському в Семигороді мається признати, під контролею держави, **місьцеве самоврядування в справах релігійних і шкільних**. Відносний договір є зовсім загальний та не очеркує, в який спосіб отсе самоврядування має бути уладжене.

3) Права признані в Греції Куцо-Волохам і монастирям на горі Атос.

Договір грецький о меншинах стверджує признання Грецією самоврядування в справах **релігійних і шкільних** для громадянства Куцо-Волохів коло Пінду, з застереженням контролі державної, як також узнання традиційних прав

*) Stanisław Kutrzeba, Mniejszości w najnowszym prawie międzynarodowym, Lwów — Warszawa — Kraków, Wydawnictwo Zakładu Narod. Imienia Ossolińskich, 1925, стор. 132.

і свобод, якими користуються **монастирські громадянства** не грецькі на горі Атос, по приписам договору берлінського з 13. липня 1868. р.

III. ПРАВА ПРИКАРПАТСЬКОЇ РУСИ.

Договори: Версальський (арт. 81), в Сан Жермен (арт. 53) і Тріанон (арт. 48), признали Чехословаччині **територію автономну Прикарпатської Руси.**

Зокрема, мировий договір в Сан Жермен постановив:

Артикул 53:

„Австрія узнає, так як усоюзнені і стоваришені держави вже зділали, повну незалежність **чесько-словацької держави**, котра буде обнимати в собі **область автономну Русинів в полудні Карпат**“.

В договорі чеськім про меншини означено умови, яких мають придержуватися Чехи в адміністрації того краю: 1) Чехи зобовязалися зорганізувати отсю територію як автономну одиницю в границях держави чеської, з якнайширшою автономією, о скілько вона дасться погодити з суцільстю держави чеської. 2) Запевнення отворення для тої території **автономного сойму**, якому прислугує виконування влади законодатної в області справ язових, науки і релігії як також місцевої адміністрації та в усіх інших квестіях, які соймови переказало чеське законодавство. 3) Тій території мала бути признана відповідна **репрезентація в соймі чеськім**, і це через послів, вибираних згідно з конституцією чеською, але отсі послі не малиби права голосовання в цім соймі в справах законодатних, котрі переказано їх автономному соймови. 4) На чолі території має стояти губернатор, іменований президентом Річипосполитої чеської, **відповідальний перед руським соймом**. 5) Урядників цієї території належить покликувати **по можности**, зпосеред мешканців цієї території.

А ми знаємо, як Чехословацька держава виконує свої зобовязання супроти Прикарпатської Руси, де автохтонне українське населення є **більшиною цієї автономної території.**

IV. ПРАВА СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ.

Заява польського уряду з 20. квітня 1923, ч. 49, поз. 333, В. З. Р. П.

Подається нинішнім до прилюдного відома, що дня 15. марта 1923. р. конференція Амбасадорів: Великої Британії, Франції, Італії і Японії, виконуючи арт. 87. мирового договору поміж усоюзненими і стоваришеними державами а Німцями, підписаного у Версалі дня 28. червня 1919. р., підняла постанову слідуючого змісту:

Децизія Конференції Амбасадорів в справі границь Польщі.

Імперія Великої Британії, Франція, Італія і Японія, котрі підписали разом зі Зєдиненими Станами Америки, як головні держави усуюзнені і стоваришені, мировий договір версальський, —

Зваживши, що по звуці арт. 87. уступ 3, тогож договору до них належить означити границі Польщі, котрі не були визначені тим договором;

Зваживши, що уряд Польщі предложив в дні 15. лютого 1923. р. Конференція Амбасадорів **просьбу**, прямуючи до цього, щоби держави, котрі мають в ній своїх представників, зробили ужиток з прав їм наданих згаданим артикулом;

що Литовський Уряд зі своєї сторони вже своєю нотою з дня 18. падолиста 1922. р. виказав старання, щоби згадані держави зробили ужиток з тих прав;

Зваживши, що по звуці арт. 91. мирового договору підписаного в Сан Жермен, Австрія зріклася на хосен головних держав усуюзненних і стоваришених: всіх прав і титулів до територій, котрі передше належали до бувшої Австро-Угорської Монархії, і котрі, положені поза новими границями Австрії, як це описано в арт. 27. згаданого договору, не є досі предметом ніякого іншого признання;

супроти цього, **що Польща узнала, що відносно східної часті Галичини умовини етнографічні конечно вимагають устрою автономічного;**

зваживши, що договір заключений поміж головними державами усуюзненними і стоваришеними а Польщею в дні 28. червня 1919. р. передвидів для всіх територій, що знаходяться під верховодством Польщі, спеціальні **гарантії на хосен меншин** раси, язика або релігії;

зваживши, що відносно границі з Росією, Польща ввійшла у безпосередні зносини з цею державою для означення тоїж;

що відносно границі Польщі з Литвою треба мати на увазі подійсну ситуацію, яка вийшла з резолюції Ради Ліги Народів з дня 3. лютого 1923. р.

поручили Конференції Амбасадорів вирішити цю справу.

Наслідком цього Конференція Амбасадорів:

1. Постановила узнати границі Польщі:

1 — з Росією:

Лінію означену і застовплєну, за згодою обох держав і на їх відповідальність, в дні 23. падолиста 1922. р.

2 — з Литвою: (пропускається).

II. Постановлює признати Польщі, котра переймає всякі права верховодства над територіями, положеними між границями висше означеними а іншими границями польської території, з застереженням постанов мирового договору в Сан Жермен відносно тягарів і зобов'язань перенесених на інші держави, котрим переказано частину території бувшої Австро-Угорської Монархії.

Діялося в Парижі, в дні 15. марта 1923. р. Ерік Фіппс, Романо Авеzzана, Р. Поанкаре, М. Матсуда.

Низше підписаний, належно уповноважений заявляє іменем уряду польського, що приймає повисші постанови.

Діялося в Парижі, дня 15. марта 1923. р. Маврикій Замойскі. Міністер справ закордонних Ал. Сксиньскі.

Отсей документ є ускладнений з уваги на відсутність американського амбасадора та вступне узнання Польщі, а ставить отверте питання змістом I. уступу вирішення..

V. ПОСТУПОВАННЯ.

Загальні помічення про поступовання побідних (великих) держав в справі охорони меншин є ось які:

1) Що вони наложили обовязок охорони меншин на інші держави, **але на себе** — на своїх державних територіях вони **не приймили цього обовязку**. І тому напр. Італія не хоче признати ніяких прав у себе: меншинам німецьким ані славянським.

2) Що вони від разу поставили цілу **справу неясно**: що до якости тих меншин, способу поступовання і екзекутиви та по десяти роках безплідної гри — зачинають справу студіювати, як це виказалось при нагоді внесків німецького міністра д-ра Густава Штреземана, котрий зажадав створити при Раді Союза Націй постійну комісію, що малаби стежити за положенням національних меншин, розглядати їх зажалення і виготовляти відповідні внески для вирішування Радою Союза Націй.

3) А вже **ляконічну заяву** зложив останного року бувший представник Англії лорд **Чемберлен**:

„Метою Ради Союза Націй є: забезпечити меншинам такий ступінь охорони і справедливости, який їм уможливить **поволи злучитися з державним громадянством, до якого вони належать**“. Коли до того возьметься під розвагу становиско, яке опісля заняв французський міністер **Бріан**, що передше визнавав охорону меншин святістю міжнародного права — висказуючи побоювання, що внесок мін. **Штреземана** розвалить Союз Націй, то треба сумніватися, чи ідея охорони так званих меншин є подумана серіозно...

Зосібна, *modus procedendi*:

Кожний член Ради Союзу Націй має право звернути увагу Ради на **переступлення** або небезпеку переступлення **котрого небудь з міжнародних зобов'язань**, щоби Рада уділила вказані інструкції. Рада запитує інтересовану державу та опісля уділює вказані інструкції або їх не дає.

Коли прийде до спору (конфлікту) між інтересованою державою а другою державою, котра є членом Союзу Націй, тоді є спір міжнародний і він іде перед міжнародний трибунал.

Дотеперішний вислід поступовання виказує, на підставі перегляду **д-ра Брунса***):

До Союзу Націй внесено 15 петицій **німецьких** (не числячи 21 петицій в справі Горішного Шлеску), — з цих **Рада Союзу Націй** розважувала тільки 2 петиції. **Угорських** петицій було 21, — з цього перед Радою 1. З **Прикарпатської Русі** було 7 петицій, — з цього одною петицією займалася Рада Союзу Націй. **Польська** петиція з Литви була одна і її розважувала Рада. **Жидівські** петиції були дві, та обі були трактовані на Раді. **Українських петицій внесено 4**, та ні одною з них не займалась Рада Союзу Націй...

А постійний **трибунал міжнародний**, від року 1923, — з виїмком спеціальної справи з Горішного Шлеску; — не був скликаний до вирішування питання меншин...

Тут замітне є становище Союзу Націй до питання **Прикарпатської Русі**. На зажалення угорських Русинів з 10. вересня 1921. р. з тої причини, що Чехословакія не дала автономії Прикарпатській Русі, зажадала Рада Союзу Націй предложення інформацій та вкінці вдоволилася звітом комісії трьох, що чехословацький уряд в близькій будуччині найде способи, щоби згідно з договором уладити підкарпатсько-руську область як автономну одиницю в рамках чехословацької держави. Від 1922. р. не узгляднено дальших 4. петицій. Опісля узгляднено зажалення президента **Петрушевича** та комісія трьох переслала чехословацькому урядови завізвання, щоби на шляху до здійснення самоуправи Прикарпатської Русі в будуччині скорше поступав, як досі. Вкінці, нове зажалення з 21. серпня 1928; лежить неполагоджене...

Загально кажучи — вислід майже негативний.

VI. КІНЦЕВІ ВИСНОВКИ.

Загальна охорона меншин, установлена повоєнними договорами міжнародними, відноситься до тих окремих

*) Dr. Carl Georg Bruns. Grundlagen und Entwicklung des internationalen Minderheitenrechts, Berlin. — Steglitz, 1929, Стр. 48.

меншостей населення, — що вирізняються від загалу населення: расою, мовою або релігією та є **розкинені в дрібнім проценті по чужих державах**, як пр. Жиди в Польщі, на Литві або в Греції, — або **осіли на відносних територіях, відірвані від своєї нації**, — як Шеклери і Саси в Семигороді; Куцо-Волохи в Греції, монастирі на горі Атос; німецькі меншини в Італії, чеські меншини в Австрії і т. і.

Але для тих націй, що є під владою чижих держав, та **заселяють суцільні території і творять на цих територіях автохтонну більшість** населення, очевидно не вистарчають постанови міжнародного права про охорону дрібних меншин, бо цим більшостям національним признають вже міжнародні договори що найменше **територіяльну самоуправу (автономію)**, на підставі права самовизначення.

Тому вважаю незрозумілою капітуляцією з боку українських діячів, коли вони в нашій справі покликаються на **права меншин національних**, бо нам належить значно більше прав, — що навіть узнано — як висше — міжнародними постановами. Чи воно було щиро подумане, — цього не скажу.

Але у всякому разі, — не про наші права меншин нам говорити, а **про наші права автохтонних більшостей територіяльних**.

Та на цей проблем хочу звернути увагу наших українських правників.

Др. МАРІЯН ГЛУШКЕВИЧ

Адвокат — громадянство і нація.

У першому викладі на сю тему (гл. ч. 1. „Життя і Права“) я висказав думку, що одним з умов і чинників поступу громадянства в інтелектуальному, економічному та взагалі і культурному напрямі є **поступова**, в національно-культурному напрямі **активна адвокатура**, яка не виступалаб як вузка професія, а неслаб широку і різнородну суспільну службу. Бо адвокат виступає не тільки як індивідуальний борець за індивідуальні права, але частійше як речник правцих суспільних груп, як коментатор суспільної, політичної, національної, державної, міждержавної і міжнародної вселюдської думки. При тому адвокат, який бажає з загальним хісном виповнити свою горожанську службу, мусить бути скільки можливо незалежним від суспільности та її угруповань, бо тільки тоді, як вільний, він може її щось дати. Залежні подібні до рабів. Раби не мають що давати. Найгарнійшу звізду в короні мудрости Цицера бачить в повній неза-